

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

18

ISSN 1801-1578

vydání 18 / ročník 2007 / 17.10.2007

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Země, odvětví a regiony v Ročence konkurenceschopnosti ČR 2006-2007

Aktuální číslo bulletinu shrnuje poznatky části letošní ročenky konkurenceschopnosti publikované v tištěné a elektronické verzi Centrem ekonomických studií VŠEM ve spolupráci s Národní observatoří zaměstnanosti a vzdělávání NVF (viz A. Kadeřábková a kol.: Ročenka konkurenceschopnosti České republiky. Linde, Praha 2007).

1. **Komplexní hodnocení konkurenceschopnosti** zahrnuje členské země EU-27 a je založeno na souboru strukturálních ukazatelů EUROSTATu, metodice KAM Světové banky, výsledcích Evropského inovačního skóre a ročenek WEF a IMD.

A. Kadeřábková, M. Beneš (strana 1)

2. **Konkurenceschopnost odvětví** je hodnocena podle hledisek ekonomické výkonnosti s důrazem na její kvalitativní aspekty, a to na základě komplexního souboru dílčích strukturálních hledisek a souhrnného indikátoru konkurenceschopnosti v ČR.

M. Rojíček (strana 3)

3. **Regionální konkurenceschopnost** vychází z identifikace tří jejích klíčových složek: ekonomické a inovační výkonnosti a kvality života. Srovnána je výsledná pozice regionů ČR a dynamika její změny v čase.

J. Kahoun (strana 6)

4. **Výzvy pro Českou republiku** identifikují priority, jejichž splnění vyžaduje udržení a rozvoj konkurenceschopnosti země, odvětví a regionů.

A. Kadeřábková, M. Beneš, M. Rojíček, J. Kahoun (strana 9)

Konkurenceschopnost zemí, odvětví a regionů

Hodnocení konkurenceschopnosti v letošní ročence je rozlišeno podle analytických úrovní na pozici ČR v mezinárodním srovnání s důrazem na priority Lisabonské strategie, resp. pilíře znalostně založené ekonomiky (inovačnosti, kvalitu lidských zdrojů a umožňující faktory informační a komunikační infrastruktury a institucionálního prostředí). Následuje odvětvová a regionální úroveň s využitím souhrnných ukazatelů (výkonnostních a kvalitativních) a podrobnějšího hodnocení na úrovni jednotlivých odvětví a regionů České republiky.

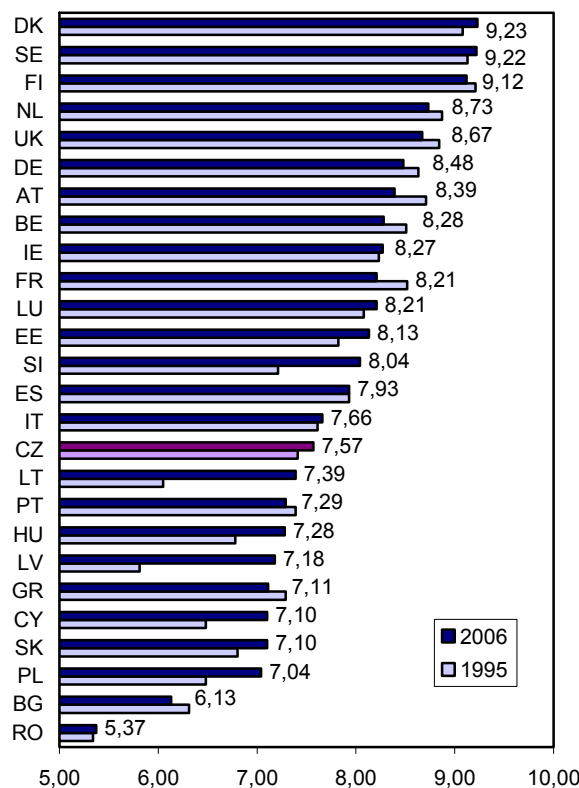
1. Komplexní hodnocení konkurenceschopnosti

Na kvalitativní charakteristiky konkurenceschopnosti se soustřeďuje soubor **strukturálních ukazatelů**, které hodnotí postup plnění Lisabonské strategie. Pozice ČR je srovnávána s průměry původních členských zemí (EU-15), EU-27 a dále Finska jako příkladu nejúspěšnější znalostně založené ekonomiky, která prošla hlubokou strukturální transformací. V oblasti **výzkumu a inovací** přetrvává v klíčových ukazatelích v ČR nižší úroveň výdajů na výzkum a vývoj, slabá patentová aktivita a také špatný přístup k rizikovému kapitálu. I přes značný rozvoj ICT provázený především vysokými výdaji do komunikačních technologií zůstává jejich využití méně intenzivní. V oblasti **vzdělávání** zaostává ČR v podílu výdajů na HDP, významu osob s VŠ vzděláním a v rozsahu participace na celoživotním učení. Naopak nadprůměrně vysoký je podíl osob s minimálně středoškolským vzděláním.

V ukazatelích **ekonomických reforem** došlo k výraznému poklesu relativního významu státní podpory zejména vertikálního typu (odvětvově a firemně specifické), souběžně se zvyšuje tlak na průhlednost státních zakázek. Za dlouhodobě významný problém je považována nízká úroveň administrativních podmínek pro podnikání. V síťových odvětvích sice dochází k postupné integraci trhů, současně však roste cena elektřiny. V oblasti **sociální soudržnosti** vykazuje ČR stále příznivé hodnoty. Podíl populace pod prahem rizika chudoby je nižší než průměr EU-27, stejně jako podíl populace žijící v domácnosti bez zaměstnání. Nízká je také nerovnost rozdělení důchodů a nerovnoměrnost regionální nezaměstnanosti. Problémem je však vysoká míra dlouhodobé nezaměstnanosti. Zásadní problém budoucího sociálního vývoje představuje v ČR dlouhodobé odkládání realizace penzijních a zdravotních reforem zejména s ohledem na problém stárnutí populace. V případě **environmentální udržitelnosti** přetrvává vysoká energetická náročnost české ekonomiky a nízké využití obnovitelných zdrojů.

Znalostně založená konkurenční výhoda je hodnocena podle metodologie Světové banky KAM. Na jejím základě zaujímá česká ekonomika nadále podprůměrnou pozici v celkovém hodnocení pomocí indexu znalostní ekonomiky (viz obrázek 1). Zaostávání především za skandinávskými zeměmi je velmi výrazné (z nových členů EU jsou lépe hodnoceny Estonsko a Slovinsko). Příčinou nízkého celkového indexu ČR je především špatné hodnocení rámcových charakteristik znalostní ekonomiky. Oproti roku 1995 navíc došlo ke zhoršení kvality institucionálního prostředí (viz tabulka 1). U znalostních složek celkového indexu naopak došlo ke zlepšení pozice ČR, nejvíce u lidských zdrojů. Špatné hodnocení institucionální kvality je důsledkem zejména nízké úrovně kvality správy, a to ve všech sledovaných ukazatelích a především v úrovni kontroly korupce a kvality právního řádu.

Obrázek 1: Hodnoty indexu znalostní ekonomiky

Poznámka: Vyšší hodnota (max. 10) = lepší výsledek. Pramen: KAM, World Bank 2006–2007.

V případě dílčích ukazatelů **znalostního indexu** se u inovační výkonnosti projevuje problém nízké produkce znalostí a inovační výkonnosti, což odpovídá dosažené úrovni rozvoje domácí znalostní základny (s menším významem vlastních inovačních schopností). Pozitivní však je vysoká otevřenost obchodním a investičním tokům, která vytváří silný potenciál pro přejímání vnějších technologických znalostí a jejich přizpůsobení domácím potřebám. V oblasti lidských zdrojů je dobře hodnocena kvalita vzdělání v oblasti přírodních a technických oborů, a také jejich relativně vysoký podíl na celkové počtu absolventů. Problém naopak představují nižší výdaje na vzdělávání a nízký rozsah dalšího vzdělávání v podnicích. Poměrně pozitivně lze hodnotit úroveň rozvinutosti infrastruktury informačních a komunikačních technologií, zejména v případě vybavenosti telefony. Slabší je zatím dostupnost, resp. využití náročnějších technologií a aplikací, včetně využití pro komerční účely.

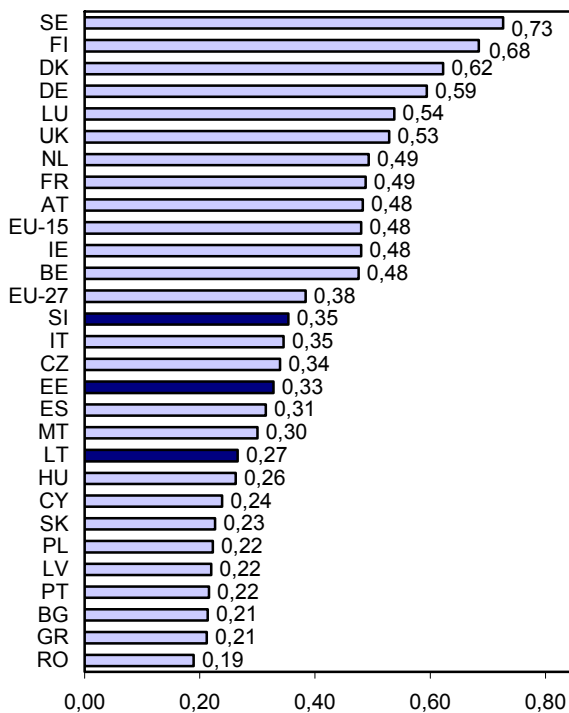
Tabulka 1: Složky znalostně založené konkurenceschopnosti

		CZ	FI	EU-12	EU-15	EU-27
Ekonomický režim	1995	8,33	8,46	6,06	8,21	7,30
	2006	7,35	8,79	6,83	8,17	7,60
Inovační systém	1995	6,62	9,56	6,35	8,31	7,48
	2006	7,34	9,71	6,73	8,40	7,69
Lidské zdroje	1995	7,20	9,15	7,09	8,46	7,88
	2006	7,55	9,16	7,59	8,20	7,94
Inf. a kom. technologie	1995	7,49	9,66	6,85	8,62	7,87
	2006	8,04	8,84	7,34	8,52	8,02

Pramen: KAM, World Bank 2006–2007.

Inovačně založená konkurenceschopnost zemí EU je komplexně hodnocena v **Evropském inovačním skóre** (European Innovation Scoreboard – EIS) v rozdělení na inovační vstupy a výstupy. V případě vstupů jsou sledovány tři oblasti: hnací síly inovací, tvorba znalostí a vztah inovací a podnikání. Výstupy jsou rozděleny na aplikaci inovací a duševní vlastnictví. Srovnání na základě souhrnného inovačního indexu (viz obrázek 2) ukazuje silnou pozici skandinávských zemí, naopak zaostávají jihoevropské a nové členské země. Pozice ČR byla v roce 2006 pod průměrem EU-27 (13. pozice), z nových členských zemí je však lépe hodnoceno jen Slovinsko. Oproti roku 2002 došlo ke zlepšení hodnocení (z 0,31 na 0,34), tak i pozice (v roce 2002 zaujímala ČR až 16. místo).

Obrázek 2: Souhrnný inovační index (rok 2006)

Pramen: European Commission – European Innovation Scoreboard 2006, vlastní úpravy.

Nové členské země EU zaostávají v průměru ve všech oblastech inovačního procesu (viz tabulka 2). Největší mezera se objevuje v případě duševního vlastnictví a tvorby znalostí (viz tabulka 2). Naopak nejvíce se blíží starším zemím EU v oblasti aplikace inovací. ČR za EU-27 nejvíce zaostává u hnacích sil (stimulů) inovací a duševního vlastnictví. Naopak v oblasti aplikace inovací zaujímá ČR příznivé 6. místo mezi zeměmi EU-27 (významně je ale tato pozice ovlivněna zkrácením vypovídací schopnosti odvětvově založených ukazatelů). Stagnace inovačně založené konkurenceschopnosti EU se projevuje při srovnání vývoje souhrnného indexu v čase. Jeho hodnota se pro průměr EU-15 nezměnila vůbec, pro EU-12 pouze nepatrně.

Specifikaci EIS na regionální úrovni (NUTS2) představuje **Evropské regionální inovační skóre** založené na sedmi ukazatelích. Z mezinárodního srovnání jsou zřejmě značné rozdíly mezi evropskými regiony, a to i v rámci jednotlivých národních ekonomik. Nejlépe jsou zpravidla hodnoceny metropolitní oblasti, v celoevropském srovnání skandinávské a německé regiony. V ČR má výsadní pozici Praha, které patří 15. pozice mezi celkem 208 hodnocenými regiony. Ostatní tuzemské oblasti naopak zaostávají, v případě jednoho z dílčích ukazatelů, kterým je podnikový výzkum a vývoj, patří mezi nejlepší také Střední Čechy.

Tabulka 2: Složky inovačně založené konkurenceschopnosti (rok 2006)

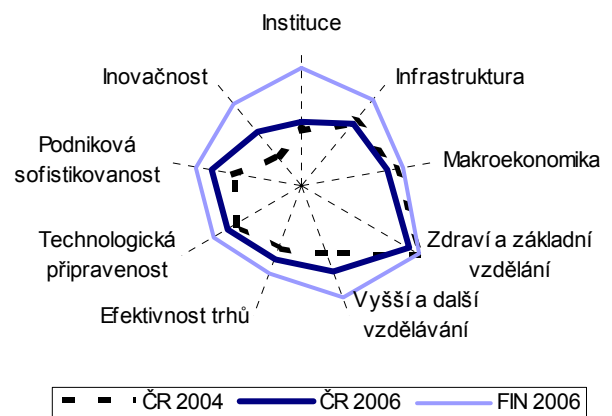
	CZ	FI	EU-12	EU-15	EU-27
Hnací síly inovací	0,30	0,81	0,34	0,53	0,44
Tvorba znalostí	0,38	0,75	0,23	0,50	0,38
Inovace a podnikání	0,38	0,62	0,32	0,47	0,41
Aplikace inovací	0,59	0,62	0,39	0,48	0,44
Duševní vlastnictví	0,06	0,62	0,05	0,42	0,25

Pramen: European Commission – European Innovation Scoreboard 2006, vlastní úpravy.

Souhrnné hodnocení konkurenceschopnosti provádí každoročně **Světové ekonomické fórum (WEF)**, které ve své ročně prezentuje dva souhrnné indexy – index globální konkurenceschopnosti a index podnikové konkurenceschopnosti. Podle indexu globální konkurenceschopnosti je nejlépe hodnoceno Švýcarsko díky zdravému institucionálnímu prostředí, vynikající infrastruktuře, efektivním trhům a vysoké úrovni technologické inovačnosti. Přední místa dlouhodobě zaujímají také skandinávské země (Finsko, Švédsko, Dánsko) s výborně hodnocenou kvalitou institucí. Pozice USA se v roce 2006 poněkud zhoršila (z prvního na šesté místo) kvůli významným makroekonomickým nerovnováhám. Stabilně dobré postavení si udržují Německo (8. pozice) a Velká Británie (10. pozice). Velmi dobře jsou hodnoceny některé asijské ekonomiky (zejména Singapur a Japonsko), které charakterizuje velmi kvalitní infrastruktura, pružné a efektivní trhy, vysoce vzdělaná pracovní síla a technologická připravenost a inovační kapacita. Pozice Číny a Indie zůstává zatím slabší. Srovnání v rámci EU-27 ukazuje na přetrvávající zaostávání nových členských zemí za původní EU-15.

Pozice České republiky v hodnocení WEF je stabilní (29. místo). Z nových členských zemí EU dosáhlo lepší umístění pouze Estonsko. Podle **úrovně rozvoje konkurenceschopnosti** patří Česká republika do fáze přechodu mezi konkurenceschopností taženou efektivností a inovacemi. Za nejlépe hodnocenými zeměmi s inovačně založenou konkurenceschopností stále výrazně zaostává, nejvíce v kvalitě institucí a inovačnosti (viz obrázek 3). Ve srovnání s rokem 2004 došlo ke zlepšení zejména v ukazateli podnikové sofistikovanosti, inovačnosti a ve vyšším a dalším vzdělávání. Zhoršilo se naopak hodnocení makroekonomické stability, infrastruktury a základního lidského kapitálu. Pouze k mírnému zlepšení došlo v oblasti kvality institucí, technologické připravenosti a efektivnosti trhů.

Obrázek 3: Skóre pilířů konkurenceschopnosti WEF

Pramen: WEF – The Global Competitiveness Report 2004–2007, vlastní úpravy.

Silnými stránkami ČR jsou zejména kvalita matematického a technického vzdělání, slabá omezení zahraničního vlastnic-

tví, rozsah technologického transferu zahraničních investic, vybavenost mobilními telefony a dostupnost vědců a techniků. Naopak slabiny představuje kvalita institucí a efektivnost trhů. Součástí průzkumu WEF je také **hodnocení podmínek podnikání** v jednotlivých zemích. V ČR je za nejproblémovější považována míra a systém daňového zatížení, neefektivnost veřejné správy a s ní související korupce a dále regulace trhu práce a dostupnost financování.

V rámci studie **Lisbon Review** publikované WEF je sledováno plnění Lisabonské strategie v osmi klíčových oblastech prostřednictvím kvalitativních ukazatelů (viz tabulka 3). Poslední šetření z roku 2006 ukazuje na pokračující zaostávání ČR za EU-15, a to zejména v kvalitě podnikového prostředí, inovacích a výzkumu, efektivnosti a integrovanosti finančních služeb. Poněkud lepší je pozice ČR v liberalizaci sítových odvětví, úrovni sociálního začlenění a udržitelného rozvoje. Oproti poslednímu kolu šetření z roku 2004 došlo v ČR v souhrnu k mírnému zlepšení celkového hodnocení.

Tabulka 3: Hodnocení plnění Lisabonské strategie (2006)

	CZ	FI	EU-12	EU-15	EU-27
Informační společnost	4,10	5,41	4,02	4,83	4,47
Inovace, výzkum a výv.	3,85	5,90	3,56	4,62	4,15
Liberalizace	4,96	5,58	4,37	5,19	4,83
Síťová odvětví	5,16	5,93	4,59	5,76	5,24
Efektiv. a int. fin. služby	4,84	6,29	4,84	5,99	5,48
Podnikové prostředí	3,99	5,24	4,14	4,82	4,51
Sociální začlenění	4,44	5,35	3,95	4,60	4,31
Udržitelný rozvoj	4,90	6,23	4,22	5,47	4,91
Celkem	4,53	5,74	4,21	5,16	4,74

Pramen: WEF – The Lisbon Review 2006.

Alternativní komplexní hodnocení představuje Ročenka světové konkurenceschopnosti publikovaná **Mezinárodním institutem pro rozvoj managementu (IMD)**. Sleduje čtyři základní faktory konkurenceschopnosti: ekonomickou výkonnost, efektivnost vlády, efektivnost podniků a kvalitu infrastruktury. Nejkonkurenceschopnější ekonomikou podle IMD jsou USA následované Singapurem a Hongkongem. Pozice skandinávských zemí je v hodnocení IMD horší než u WEF. ČR v posledním šetření obsadila 32. pozici. Ostatní nové členské země EU (kromě Estonska a Litvy) jsou hodnoceny hůře, podobně jako Řecko, Portugalsko nebo Itálie (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Pořadí konkurenceschopnosti zemí (2007)

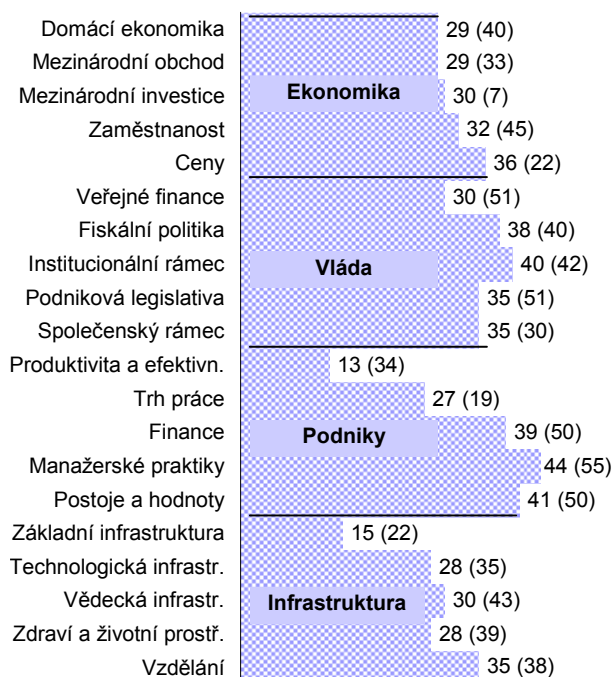
Nejlepší patnáctka a ostatní země EU		
USA (1)	Austrálie (12)	Litva (31)
Singapur (2)	Norsko (13)	Česká rep. (32)
Hongkong (3)	Irsko (14)	Slovensko (34)
Lucembursko (4)	Čína (15)	Maďarsko (35)
Dánsko (5)	Německo (16)	Řecko (36)
Švýcarsko (6)	Finsko (17)	Portugalsko (39)
Island (7)	V. Británie (20)	Slovinsko (40)
Nizozemsko (8)	Estonsko (22)	Bulharsko (41)
Švédsko (9)	Belgie (25)	Itálie (42)
Kanada (10)	Francie (28)	Rumunsko (44)
Rakousko (11)	Španělsko (30)	Polsko (52)

Pramen: IMD - World Competitiveness Yearbook 2003-2007.

Tzv. **krajina konkurenceschopnosti** ukazuje dílčí kritéria hodnocení konkurenceschopnosti podle IMD podrobně (viz obrázek 4). Ze srovnání dílčích kritérií hodnocení ČR s rokem 2004 plyne, že došlo ke zlepšení téměř ve všech sledovaných ukazatelích, zejména v oblasti veřejných financí, produktivity a efektivnosti a kvalitě vědecké infra-

struktury. Ke zhoršení naopak došlo u významu zahraničních investic, vývoje cen, kvality společenského rámce a trhu práce.

Obrázek 4: Dílčí ukazatele konkurenceschopnosti ČR – rok 2007 (srovnání s rokem 2004)

Poznámka: Pozice v závorce – rok 2004. Pramen: IMD - World Competitiveness Yearbook 2004-2007.

2. Konkurenceschopnost odvětví

Konkurenceschopnost odvětví je hodnocena podle širokého spektra hledisek ekonomické výkonnosti s důrazem na její kvalitativní aspekty. Z osmnácti sledovaných skupin odvětví v ČR patří deset do zpracovatelského průmyslu. Mezi jednotlivými odvětvími jsou patrné velké rozdíly v **úrovni produktivity práce**. Podle průměrné produktivity, měřené hrubou přidanou hodnotou na pracovníka, patří v roce 2005 mezi výrazně nadprůměrná odvětví ve zpracovatelském průmyslu dobývání nerostných surovin, chemický průmysl a výroba dopravních prostředků. Podprůměrných hodnot dosahoval naopak textilní a kožedělný průmysl a výroba nábytku. Ve službách jsou nejproduktivnějšími odvětvími doprava a spoje a finanční služby, nízkou produktivitu mají ostatní služby.

Znatelné rozdíly se projevily také v **dynamice produktivity práce** (viz tabulka 5). Několik odvětví rostlo více než 8% ročním tempem, vysokou dynamiku zaznamenal paradoxně textilní, oděvní a kožedělný průmysl, kde produktivita rostla v průměru o 8,4 %, avšak přidaná hodnota pouze o 1,0 %. Nárůst produktivity tedy ovlivnil téměř výhradně silný pokles zaměstnanosti. Zaměstnanost klesala v tomto období v mnoha odvětvích, nejvíce kromě textilního, oděvního a kožedělného průmyslu také v zemědělství a lesnictví a dobývání nerostných surovin. Více než 10% ročního růstu produktivity dosahoval elektrotechnický průmysl, k odvětvím s vysokou dynamikou dále patřil strojírenský průmysl a výroba dopravních prostředků, ale také zemědělství a lesnictví. K poklesu produktivity došlo v potravinářském a tabákovém průmyslu, ve výrobě papíru a vydavatelství produktivita stagnovala. Průměrný roční růst produktivity za celý zpracovatelský průmysl činil 5,6 %. Dynamiku sektoru služeb udržovala odvětví obchodu, pohostinství a ubytování a finanční služby.

Tabulka 5: Roční reálný růst produktivity práce a hrubé přidané hodnoty v ČR mezi lety 2000 a 2005 (v %)

	př. hod.	prod.
Celkem	3,8	3,7
Zemědělství, lesnictví, rybolov	3,5	8,3
Průmysl	4,8	5,1
Dobývání nerostných surovin	-2,2	4,7
Průmysl potravinářský a tabákový	-3,3	-1,6
Textilní, oděvní a kožedělný průmysl	1,0	8,4
Dřevozpracující, papírenský průmysl	3,0	0,0
Rafinérský a chemický průmysl	6,2	6,8
Výroba plastů a ost. nekovových výrobků	8,8	7,3
Výroba kovů a kovodělných výrobků	1,1	0,9
Výroba strojů a zařízení	7,5	7,5
Výroba elektrických a optických přístrojů	13,0	10,2
Výroba dopravních prostředků	13,5	8,8
Výroba nábytku, zprac. druhot. surovin	1,7	4,0
Výroba elektřiny, plynu, vody a tepla	0,5	3,5
Stavebnictví	1,5	1,2
Obchod, pohost., ubyt., doprava a spoje	4,9	4,8
Peněžnictví a pojišťovnictví	2,6	3,8
Služby pro podniky, služby v oblasti nemov.	3,8	0,5
Ostatní služby	1,3	0,8

Pramen: ČSU, Databáze RNÚ (ke 30. 6. 2007).

Pomocí **analýzy meziodvětvových vazeb** (z input-output modelu) byla identifikována odvětví, která jsou největším tahounem růstu, resp. jejich vývoj se nejvýznamněji promítá do ostatních odvětví v ekonomice (multiplikační efekt). Nadprůměrných hodnot dosahuje zejména průmysl zpracování dřeva, rafinérský průmysl, ocelářský průmysl, energetika, stavebnictví a v sektoru služeb doprava a spoje a podnikatelské a finanční služby. Oproti roku 1995 došlo k poklesu u strojírenského průmyslu, neboť jen malá část jeho tuzemského užití je zajišťována domácí produkcí. Příčinou je zvyšující se otevřenost české ekonomiky, kdy stále větší množství transakcí probíhá přes hranice než uvnitř národního hospodářství.

Tabulka 6: Náročnost přidané hodnoty na VaV podle technologické náročnosti, 2001–2003 (v %)

	CZ	SE	FI	DE	UK	ES	IE
Celkem	2,1 (2,4)	15,2	10,4	7,7	6,9	2,4	1,9
Vysoká	3,0 (5,2)	62,5	28,1	24,1	26,0	16,3	5,3
Vyšší	5,0 (4,9)	14,9	10,6	10,4	8,2	3,6	0,5
Nižší	0,8 (1,0)	2,7	3,6	1,8	1,8	1,0	1,7
Nízká	0,2 (0,3)	1,5	2,0	0,8	0,7	0,6	0,7

Poznámka: Údaj pro ČR za rok 2005 je v závorce. Pramen: STAN Database OECD, 31. 8. 2007, Česká republika – ČSU, Národní účty, Ukazatele výzkumu a vývoje 2005, vlastní úpravy.

Odvětví jsou rozlišována podle **technologické náročnosti** (u zpracovatelského průmyslu), případně **znalostní náročnosti** (u služeb). Mezinárodní srovnání je však problematické z důvodů rozdílů ve skutečně vykazované náročnosti přidané hodnoty na výzkum a vývoj. Díky mezinárodní fragmentaci produkčních řetězců dochází k lokalizaci segmentů založených na rutinních operacích do méně rozvinutých zemí, zatímco strategicky významné a technologicky a kvalifikačně náročné segmenty setrvávají v zemích znalostně vyspělých. Odvětvové hledisko skrývá rovněž mnohdy velké mezifirmní rozdíly v náročnosti na výzkum a vývoj a v inovační výkonnosti. Náročnost zpracovatelských odvětví na výzkum a vývoj v rozdělení podle standardní klasifikace technologické náročnosti ve vybraných zemích EU ukazuje, že průměrná znalostní intenzita zpracovatel-

ského průmyslu je ve Švédsku více než sedmkrát vyšší než v České republice nebo v Irsku (viz tabulka 6).

Při hodnocení ekonomických aktivit podle hlediska technologické a znalostní náročnosti je patrný nadále vysoký podíl odvětví s nižší a nízkou technologickou intenzitou na **přidané hodnotě** a **zaměstnanosti** (viz tabulka 7). Podíl odvětví s nižší a nízkou technologickou náročností je v obou ukazatelích stále více než poloviční. Specificky významný je nízký podíl přidané hodnoty na produkci u odvětví s vysokou technologickou náročností, který ukazuje na úlohu výrobních segmentů montážního typu. V odvětvích služeb jsou ve všech ukazatelích dominantní méně znalostně náročné tržní služby.

Tabulka 7: Struktura ekonomických aktivit podle technologické a znalostní náročnosti v ČR (v %)

	produkce	hrubá přid. hod.	zaměstnanost
Vysoká tech. náročnost	10,6	6,4	6,9
Vyšší tech. náročnost	35,1	35,0	30,3
Nižší tech. náročnost	29,4	30,9	28,4
Nízká tech. náročnost	24,8	27,7	34,4
Celkem zpracovat. průmysl	100,0	100,0	100,0
Znal. nár. high-tech služby	7,5	8,1	4,9
Znalostně nár. tržní služby	23,5	20,7	15,2
Znalostně nár. fin. služby	6,5	5,5	2,9
Ostatní znal. nár. služby	13,4	16,7	21,2
Méně znal. nár. tržní služby	38,6	36,7	41,4
Ost. méně znal. nár. služby	10,5	12,3	14,4
Celkem služby	100,0	100,0	100,0

Pramen: ČSU (30. 6. 2007), vlastní výpočty.

Nejvyšší **úroveň produktivity** práce dosahovala v roce 2005 odvětví se středně vysokou technologickou náročností, zatímco tzv. high-tech odvětví se umístila až na třetím místě. O významu odvětví se středně vysokou technologickou náročností svědčí také zhruba třetinový podíl na tvorbě přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu a o 15 % vyšší úroveň produktivity práce oproti zpracovatelskému průměru. Také dynamika produktivity této odvětvové skupiny je nadprůměrná. Naopak odvětví s vysokou technologickou náročností mají dokonce nižší úroveň produktivity než odvětví s nižší technologickou náročností (viz tabulka 8).

Tabulka 8: Úroveň (v tis. Kč, b.c.) a průměrný reálný vývoj produktivity práce a hrubé přidané hodnoty podle technologické náročnosti (v %)

	úroveň produktivity		růst HPH	růst prod.
	1995	2005	1996–2005	
Vysoká	243	474	7,1	4,2
Vyšší	219	596	9,0	7,9
Nižší	267	561	-1,9	-2,0
Nízká	209	416	1,6	3,4

Poznámka: Údaje v reálném vyjádření byly získány použitím deflátoru HPH a) za chemický průmysl (OKEČ 24), b) za výrobu dopravních prostředků (OKEČ 35). Pramen: ČSU, Databáze RNÚ (30. 6. 2007).

Z hlediska **inovační výkonnosti** (podílu inovujících podniků) vykazuje v ČR nejlepší hodnoty koksárenství a chemický průmysl, výzkum a vývoj, výpočetní technika a finanční zprostředkování, elektrické a optické přístroje, stroje a zařízení, dopravní prostředky, výroba kovů, výroba plastů a potravinářství. Mezi odvětví s vyšší inovační výkonností se tedy v České republice řadí i některé aktivity tzv. technologicky méně náročné (viz tabulka 9).

Tabulka 9: Podíly inovujících podniků v ČR (v %, rok 2003–2005) výdaje na VaV (v % HPH, rok 2005)

	INO	VaV
Dobývání nerostných surovin	40,0	0,32
Průmysl potravinářský a tabákový	54,7	0,17
Textilní a kožedělný průmysl	42,2	0,82
Dřezpracující, papírenský průmysl	47,3	0,07
Koksování a chemický průmysl	75,3	3,40
Výr. plastů a ost. nekov. miner. výrob.	58,2	1,36
Výroba kovů a kovodělných výrobků	54,6	0,65
Výroba strojů a zařízení	64,9	3,05
Výroba elektr. a optických přístrojů	59,6	3,09
Výroba dopravních prostředků	68,4	8,18
Výr. nábytku, zprac. druhot. surovin	43,1	0,36
Výr. a rozvod elektřiny, plynu a vody	40,6	0,20
Stavebnictví	37,5	0,19
Obchod, opravy motor. vozidel	43,1	0,04
Ubytování a stravování	25,9	0,01
Doprava, skladování, pošty a telekom.	35,2	0,01
Finanční zprostředkování	73,9	0,33
Činnost v oblasti nemovitostí	25,1	0,03
Činnost v oblasti výpočetní techniky	71,9	6,16
Ostatní podnikatelské činnosti	44,1	0,72

Poznámka: INO = podíl inovujících podniků, VaV = intenzita výzkumu a vývoje. Pramen: ČSÚ (2006), databáze RNÚ (30. 6. 2007), vlastní úpravy.

Na základě **souhrnného indikátoru konkurenceschopnosti odvětví** (SIKO) je stanovena jeho pozice v rámci české ekonomiky (viz tabulka 10). Index je konstruován na základě sedmi dílčích ukazatelů: úroveň a dynamika produktivity práce, podíl vývozu na produkci, podíl vysoce kvalifikovaných zaměstnanců, podíl výdajů na výzkum a vývoj na tržbách, podíl podniků pod zahraniční kontrolou na hrubé přidané hodnotě, multiplikátor produkce. Odvětví jsou dále sledována podle podílu hrubé přidané hodnoty na produkci, kapitálového koeficientu, úrovně jednotkových pracovních nákladů a podílu vývozu a dovozu. Na základě SIKO je jednoznačně neúspěšnějším odvětvím výroba dopravních prostředků následovaná peněžnictvím a pojišťovnictvím a elektrotechnickým průmyslem. Na opačném konci žebříčku skončila odvětví ostatních služeb, stavebnictví a zemědělství, lesnictví a rybolov.

Tabulka 10: Pořadí odvětví podle SIKO v ČR (rok 2005)

		SIKO
DM	Výroba dopravních prostředků	5,3
J	Peněžnictví, pojišťovnictví	6,6
DL	Výroba elektrických a optických přístrojů	6,9
DF+DG	Rafinérie, koksárenský a chemický průmysl	7,0
DK	Výroba strojů a zařízení	7,4
DH+DI	Výroba plastů a ost. nekovových výrobků	8,0
E	Výroba a rozvod el., plynu, vody a tepla	8,7
K	Služby pro podniky, služby v oblasti nem.	8,7
DJ	Výroba kovů a kovodělných výrobků	9,6
C	Dobývání nerostných surovin	10,1
DB+DC	Textilní a kožedělný průmysl	10,4
DA	Potravinářský a tabákový průmysl	10,7
G+H+I	Obchod, pohost., ubyt., doprava a spoje	10,9
DN	Výroba nábytku, zprac. druhotných surovin	11,6
DD+DE	Dřezpracující a papírenský průmysl	11,9
A+B	Zemědělství, lesnictví, rybolov	12,3
F	Stavebnictví	12,4
L-P	Ostatní služby	12,6

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty.

Význam **zemědělství, lesnictví a rybolovu** mezi lety 1995 a 2005 výrazně poklesl, když se podíl na zaměstnanosti snížil z 6,4 % na 3,8 % a na přidané hodnotě z 5 % na 2,9 %. Vývoj v odvětví byl velmi ovlivněn vstupem do EU (a následným zapojením do Společné zemědělské politiky), zasáhly jej také dvě vlny rozsáhlých povodní. Odvětví zaostává téměř ve všech dílčích ukazatelích konkurenceschopnosti kromě produktivity práce, která výrazně vzrostla především díky velkému poklesu zaměstnanosti. Příznivý je také relativně vysoký podíl přidané hodnoty na produkci. Naopak význam kvalitativních faktorů pro konkurenceschopnost je silně podprůměrný, zaostávají především výdaje na výzkum a vývoj.

Těžba nerostných surovin zaznamenala pokles podílu na zaměstnanosti i na přidané hodnotě. Největší význam má v rámci tohoto odvětví v ČR těžba energetických surovin, především uhlí. Vyšší dynamiku zaznamenala těžba ropy a zemního plynu a ostatních nerostných surovin. Zhruba čtvrtina produkce odvětví je určena na vývoz, převážná část nerostných surovin je však do ČR dovážena a spotřebována zejména v rafinérském průmyslu a při výrobě energií. Z hlediska konkurenceschopnosti je těžba nerostných surovin řazena spíše k průměrně hodnoceným odvětvím.

Potravinářský průmysl patří ke čtyřem nejdůležitějším odvětvím v rámci zpracovatelského průmyslu se zhruba 10% podílem na jeho tržbách. V současnosti se potýká se změnami v zemědělství v důsledku Společné zemědělské politiky, tlakem na nízké ceny ze strany maloobchodních řetězců. Podle ukazatele konkurenceschopnosti je odvětví řazeno až do druhé poloviny pořadí. Vykazuje poměrně vysoký podíl podniků pod zahraniční kontrolou a nejvyšší hodnotu multiplikátoru produkce.

Odvětví **textilního, oděvního a kožedělného průmyslu** se v posledních letech ocitají pod velkým tlakem zejména asijské konkurence, která využívá levnou pracovní sílu. Čeští výrobci mnohdy nedokážou obstát, zejména v kožedělném průmyslu. Význam odvětví se proto trvale snižuje. Přesto se mu daří stále větší část produkce (dnes až 90 %) exportovat. Mezinárodně konkurenceschopné jsou například znalostně náročné segmenty textilního průmyslu (nanovlákná) nebo módní oděvní kolekce ve vyšším cenovém segmentu. Odvětvová struktura se vyznačuje poměrně nízkou úrovní koncentrace a silnou specializací.

Odvětvová skupina **dřevařství a papírenství** představuje velmi heterogenní skupinu, z níž nejvýznamnější je dřezpracující průmysl. Ten je velmi exportně zaměřen a využívá dostatečných tuzemských zásob dřevní hmoty. Na zpracování dřeva úzce navazují další odvětví, jako je výroba papíru a vlákniny (na ni potom vydavatelství a tisk), ale i výroba nábytku nebo stavebnictví. Z hlediska konkurenceschopnosti se tato odvětvová skupina pohybuje až na konci pořadí. Příčinou je zejména nízká technologická náročnost produkce a téměř nulové výdaje na výzkum a vývoj, relativně vysoký je však podíl zaměstnanců s vyšší kvalifikací a podíl přidané hodnoty na produkci.

Tržby odvětvové skupiny **rafinérství a chemického průmyslu** výrazně odrážejí fluktuace světových cen ropy. Oproti chemickému průmyslu s vysokým podílem exportu na produkci (zhruba 70 %), je podíl vývozu v rafinérství relativně nízký. Při hodnocení konkurenceschopnosti se odvětvová skupina umístila na čtvrtém místě především díky vysoké úrovni a dynamice produktivity práce, podílu kvalifikovaných zaměstnanců a výdajů na výzkum a vývoj. Další vývoj odvětví bude ovlivněn zejména zvyšujícími se cenami energie a zpřísňující se legislativou v oblasti ochrany životního prostředí.

Výroba **plastů a ostatních nekovových výrobků** patří k dynamickým odvětvím s rostoucím podílem na tvorbě HDP. Vysokou dynamiku vykazuje zejména výroba pryžových a plastových výrobků, která je ovlivněna konjunkturou v automobilovém průmyslu. Jeho vysoká domácí poptávka mírně snížila váhu exportu, i tak však toto odvětví vykazuje kladný příspěvek k obchodní bilanci. Tradičním exportním odvětvím je také sklářský průmysl, kde dochází k odklonu od spotřebního skla k technickému. Odvětvová skupina se umístila v první třetině pořadí konkurenceschopnosti, zejména díky vysokému tempu produktivity práce (více než dvojnásobek průměru ČR i přes růst zaměstnanosti). Vysoké jsou také výdaje na výzkum a vývoj, naopak podíl zaměstnanců s vyšší kvalifikací je silně podprůměrný.

Hutnický průmysl je silně ovlivněn globalizačními tendencemi, které provází rostoucí koncentrace. Podobné charakteristiky se projevují také v ČR (největší tuzemská hutní firma se stala součástí nejsilnější ocelářské skupiny na světě). Odvětví zaznamenalo velké investice do zvýšení kvality výrobků a do přechodu na sortiment s vyšší přidanou hodnotou. V současnosti zažívá konjunkturu, která je způsobena především boomem stavební výroby, participuje také na realizaci velkých investic do automobilového a elektrotechnického průmyslu. Pozice konkurenceschopnosti odvětví v ČR nicméně zůstává průměrná.

Výroba strojů a zařízení má v ČR historickou tradici a silnou základnu kvalifikovaných pracovníků. Po roce 2000 zaznamenává výrazné oživení v návaznosti na příchod zahraničních investic. Současný problém však představuje nedostatečná nabídka pracovních sil, což vede k tlaku na růst mezd. Všeobecné strojrenství je v současné době nejvýkonnějším exportním odvětvím české ekonomiky a zároveň odvětvím s největším kladným saldem obchodní bilance. Z hlediska konkurenceschopnosti zaujímá páté místo díky vysokému podílu produkce určené na vývoz a vysoké dynamice produktivity práce. Odvětví vykazuje také nadprůměrné výdaje na výzkum a vývoj.

K nejdynamičtějším odvětvím v české ekonomice patří **výroba kancelářských strojů a počítačů a komunikačních technologií**. Růst významu tohoto odvětví odráží masivní příliv přímých zahraničních investic. Podstatná část produkce (téměř 100 %) je určena na vývoz, avšak při vysoké úrovni dovozu komponent. Nevytváří tedy v ČR příliš vysokou přidanou hodnotu, výroba má především montážní charakter. Nízká hodnota multiplikátoru produkce poukazuje na zanedbatelný dopad na ostatní odvětví v ekonomice. Odvětvová skupina se v ČR vyznačuje poměrně nízkými výdaji na výzkum a vývoj, což znamená, že jeho znalostní náročnost neodpovídá zařazení mezi tzv. tzv. high-tech odvětví.

Výroba dopravních prostředků je klíčovým odvětvím české ekonomiky. Dominantní roli hraje zejména automobilový průmysl, který tvoří zhruba pětinu celkového vývozu a zároveň na sebe váže nejvíce pracovních míst. Exportní výkonnost se přitom dále zvyšuje (zahrnuje zhruba tři čtvrtiny produkce). Jak již bylo zmíněno, podle hodnocení konkurenceschopnosti zaujímá odvětví první pozici zejména díky vysokým výdajům na výzkum a vývoj a vysokému podílu zahraničního kapitálu, dalším příznivým ukazatelem je nadprůměrná úroveň a dynamika produktivity práce a vývozní výkonnost. Podprůměrný je naopak podíl kvalifikovaných pracovníků.

V rámci **zpracovatelského průmyslu jinde neuvedeného** je nejvýznamnější výroba nábytku. Ta je charakteristická vysokou materiálovou, ale nízkou investiční náročností, proto velkou část trhu tvoří malé a střední podniky. V současnosti zažívá odvětví rozvoj díky boomu stavebnictví,

zároveň však čelí silnému konkurenčnímu tlaku, zejména ze strany polských výrobců. Rostoucí tlak na ekologickou úpravu odpadů a vyčerpání přírodních nalezišť neželezných kovů v ČR vytváří dobrou perspektivu pro rozvoj druhotného zpracování surovin. Hodnocení konkurenceschopnosti ukazuje spíše podprůměrnou pozici odvětví.

Energetický sektor v současnosti charakterizují silné globalizační tendence, zároveň roste jeho význam v celosvětovém měřítku. Liberalizace v zemích EU vede k růstu přeshraničních toků a oslabení bývalých národních monopolů. Ceny energií se v posledních deseti letech výrazně zvýšily, zejména u elektřiny. Výroba elektřiny, plynu, vody a tepla dosahuje nejvyšší úrovně produktivity práce ze všech odvětví národního hospodářství. O jejím významu svědčí také vysoká hodnota multiplikátoru produkce.

Stavebnictví je velmi citlivé na ekonomický cyklus. Po roce 2000 zažívá velký boom díky významným investicím do dopravní infrastruktury, průmyslových a administrativních center, ale také rezidenční výstavby. Pokračování expanze je však ohroženo nedostatkem pracovníků. Odvětví je charakteristické vysokou koncentrací a vykazuje poměrně vysoký multiplikátor produkce. Podle hodnocení konkurenceschopnosti však zaujímá až jednu z posledních pozic.

Odvětvová skupina zahrnující **obchod, ubytování, stravování, dopravu a spoje** je velmi heterogenní. V odvětví obchodu, dopravy a spojů je podnikání silně koncentrováno s výrazným vlivem zahraničního kapitálu, v dopravě a poštovních službách naopak přetrvává významný podíl veřejných podniků. Význam veřejného sektoru však postupně klesá. Díky vstupu do EU a geografické poloze v kombinaci s rozvojem telekomunikací vzrostl výrazně význam dopravy a spojů v rámci služeb. Důležitým faktorem poptávky v této odvětvové skupině je cestovní ruch.

Odvětví **peněžnictví a pojišťovnictví** prošlo rozsáhlou restrukturalizací, po které výrazně vzrostl podíl zahraničních subjektů, který v současnosti kontroluje kolem 75 % přidané hodnoty. V hodnocení konkurenceschopnosti se odvětví umístilo na druhém místě díky vysokému multiplikátoru produkce a podílu kvalifikovaných pracovníků, nadprůměrnému podílu zahraničních investic a vysoké úrovni produktivity práce. V posledních letech zaznamenává velký nárůst poskytování úvěrů domácnostem, jak v bankách, tak u nebankovních subjektů.

Odvětví **služeb pro podniky** patří v globálním měřítku k nejdynamičtějším aktivitám se zvyšující se přítomností nadnárodních aktivit. Příčinou je trend ke zvyšování provázanosti průmyslu a služeb, kdy jednak roste podíl služeb na hodnotě průmyslového výrobku a zároveň se zvyšuje míra outsourcingu v průmyslu. V ČR patří k velmi dynamickým odvětvím především zprostředkování práce. Při hodnocení konkurenceschopnosti zaujímá odvětvová skupina služeb pro podniky osmé místo.

V rámci odvětví **ostatních služeb** připadá třetina na veřejnou správu, následuje vzdělávání a zdravotnictví. Podle pořadí konkurenceschopnosti zaujímají ostatní služby poslední příčky pořadí díky nízké úrovni a dynamice produktivity práce a nízkému podílu podniků pod zahraniční kontrolou. Růst odvětví závisí především na dynamice finální poptávky, která je důchodově velmi elastická.

3. Regionální konkurenceschopnost

Konkurenceschopnost regionů (na úrovni NUTS3) byla hodnocena podle tří jejích klíčových složek: ekonomické a inovační výkonnosti a kvality života. Srovnání **souhrnné**

konkurenceschopnosti regionů v roce 2005 s dynamikou vývoje v letech 2001–2005 ukazuje spíše na prohlubování regionálních disparit (viz tabulka 11). Rozdíly v průměrné dynamice všech ukazatelů nejsou zdaleka tak výrazné jako v průměrné úrovni těchto ukazatelů. I tak však určité prohlubování regionálních disparit existuje a obecně platí, že regiony s nízkou úrovní konkurenceschopnosti dosahují spíše nižší dynamiky vývoje a naopak.

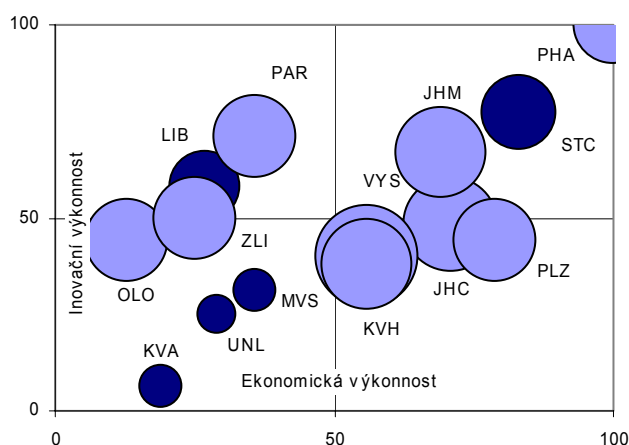
Tabulka 11: Celkové pořadí úrovně a dynamiky vývoje konkurenceschopnosti krajů ČR

	Úroveň (2005)		Dynamika (2001–2005)	
	Hodnota	Pořadí	Hodnota	Pořadí
PHA	84	1	51	7
STC	69	2	65	1
JHC	63	4	48	11
PLZ	60	5	60	3
KVA	13	14	24	14
UNL	22	13	40	13
LIB	42	10	48	9
KVH	54	7	52	6
PAR	54	8	48	10
VYS	60	6	61	2
JHM	69	3	51	8
OLO	38	11	55	4
ZLI	44	9	53	5
MVS	28	12	45	12

Pramen: vlastní výpočty.

Dlouhodobě nejpříznivější je pozice Prahy, nadprůměrnou ekonomickou i inovační výkonnost vykazuje také kraj Jiho-moravský (má také nadprůměrnou kvalitu života) a Středočeský. V nehorší pozici jsou naopak Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský kraj s nízkou ekonomickou a inovační výkonností a také kvalitou života (viz obrázek 5).

Obrázek 5: Složky konkurenceschopnosti krajů (rok 2005)

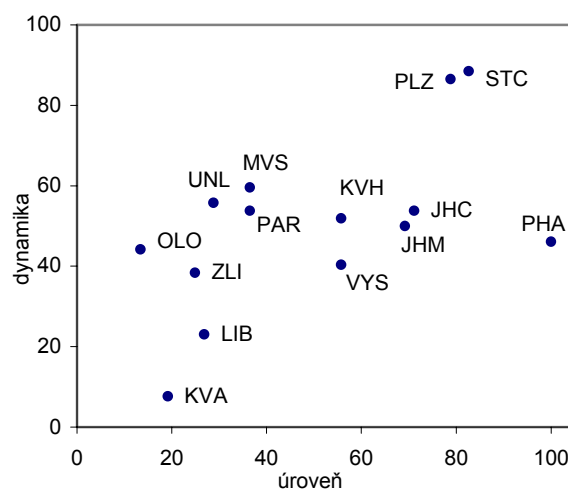

Poznámka: Hodnoty vyjadřují průměry percentil za jednotlivé ukazatele. Velikost bublin = hodnota indexu kvality života. Barevně odlišené jsou regiony s podprůměrnou kvalitou života. Pramen: ČSÚ, MPSV, ČNB, Policejní prezidium ČR, ČHMÚ, vlastní výpočty.

Ekonomická výkonnost byla hodnocena podle indexu ekonomické výkonnosti konstruovaného z ukazatelů HDP na obyvatele, produktivity práce, míry nezaměstnanosti a tvorby hrubého fixního kapitálu. Ze srovnání úrovně a dynamiky ekonomické výkonnosti je zřejmé pokračující prohlubování regionálních disparit v ČR po roce 2001 (viz obrázek 6). Vysokou ekonomickou úroveň i dynamiku si udržují hlavně Středočeský a Plzeňský kraj, zaostávají

naopak Karlovarský a Liberecký kraj. K jistému oživení došlo v Moravskoslezském a Olomouckém kraji.

Obrázek 6: Úroveň a dynamika ekonomické výkonnosti krajů ČR (percentily, 2001–2005, 2005)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty.

V případě **inovační výkonnosti** se mezi kraji projevují značné rozdíly v úrovni relativní intenzity výzkumných aktivit (viz tabulka 12). Dominantní postavení si udržuje Praha. Významným centrem VaV je také Jihomoravský kraj a díky automobilovému průmyslu i Středočeský kraj. Značné regionální rozdíly jsou patrné také v inovační výkonnosti na sektorové úrovni, když se liší poměr mezi inovační aktivitou ve zpracovatelském průmyslu a ve službách.

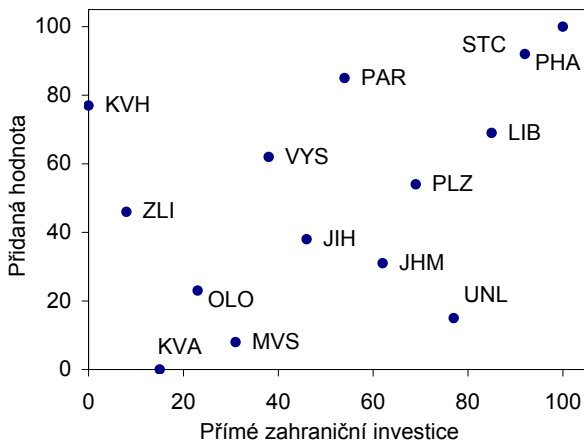
Tabulka 12: Výdaje a zaměstnanost ve VaV v krajích ČR

	Výdaje na obyvatele ČR = 100		Výdaje v % HDP (GERD)		Zaměstn. na tisíc obyvatel		Podíl na zam. v % ČR	
	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005
ČR	100	100	1,20	1,42	5,1	6,4	100	100
PHA	314	327	1,83	2,22	18,1	22,7	40,7	40,8
STC	232	181	3,00	2,76	3,7	4,4	8,0	7,7
JHC	47	62	0,62	0,99	3,0	3,9	3,6	3,7
PLZ	43	50	0,55	0,74	3,3	4,2	3,5	3,5
KVA	8	6	0,12	0,11	0,8	0,5	0,4	0,2
UNL	22	17	0,33	0,30	1,2	1,2	2,0	1,5
LIB	61	63	0,84	1,12	3,4	3,7	2,8	2,5
KVH	45	52	0,59	0,82	2,8	4,1	3,0	3,5
PAR	71	78	1,01	1,35	4,0	5,2	3,9	4,0
VYS	22	34	0,31	0,57	1,1	1,7	1,1	1,3
JHM	97	100	1,27	1,54	8,0	10,1	17,6	17,4
OLO	42	52	0,64	0,95	2,9	4,7	3,6	4,6
ZLI	42	65	0,60	1,14	2,4	3,8	2,8	3,4
MVS	50	42	0,78	0,73	2,9	3,1	7,1	5,9

Pramen: ČSÚ – Ukazatele výzkumu a vývoje v ČR za roky 2001–2005; vlastní výpočty.

Z hlediska podílu **technologicky a znalostně náročných aktivit** na hrubé přidané hodnotě na pracovníka má výjimečnou pozici opět Praha, kterou následuje kraj Středočeský, Pardubický a Královéhradecký. V případě **přímých zahraničních investic (PZI)** vykazuje jejich nejvyšší kumulovaný příliv opět Praha a Středočeský kraj, další příčky zaujímá kraj Liberecký a Ústecký (zde však vysoký příliv PZI neprovází vyšší podíl technologicky a znalostně náročných aktivit na hrubé přidané hodnotě, viz obrázek 7).

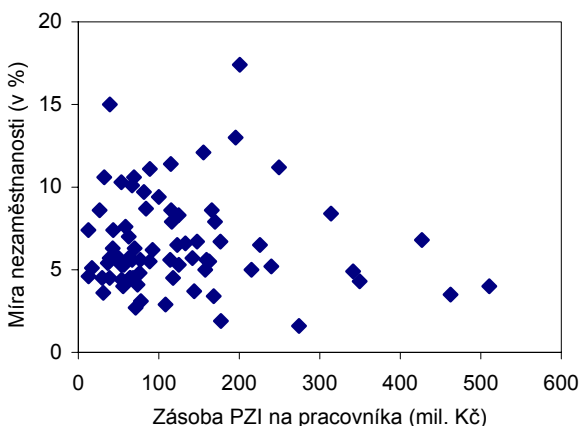
Obrázek 7: Pozice regionů podle stavu PZI (rok 2004) a úrovně hrubé přidané hodnoty v technologicky náročných odvětvích (rok 2005), percentily

Pramen: ČSÚ, ČNB, vlastní propočty.

Velmi sledovaným aspektem PZI je jejich vliv na **trh práce**. Srovnání míry nezaměstnanosti a zásoby PZI na pracovníka podle okresů prokazuje slabou souvislost mezi oběma proměnnými (viz obrázek 8). Vývoj nezaměstnanosti ve skupinách okresů s nejvyšší, resp. nejnižší zásobou PZI byl obdobný. Tuto skutečnost potvrzuje také analýza pomocí korelačních koeficientů. Silnější závislost je však viditelná u vztahu mezi PZI a nabídkou nových pracovních míst. PZI tedy sehrávají pozitivní úlohu při tvorbě nových pracovních příležitostí. Vzhledem ke štedrému sociálnímu systému a mnohdy relativně nízkým mzdám, které zahraniční investoři v nových závodech nabízejí, nevede tvorba nových pracovních míst k významnému poklesu nezaměstnanosti. Nová pracovní místa jsou navíc často obsazována cizinci.

Obrázek 8: Míra nezaměstnanosti (2007) a zásoba PZI (ke konci roku 2005) v okresech ČR

Pramen: ČNB, MPSV – Měsíční statistiky nezaměstnanosti (31. 7. 2007), vlastní úprava.

Praha zaujímá mezi tuzemskými regiony výjimečné postavení co do ekonomické a inovační výkonnosti. Pozice Prahy je do značné míry ovlivněna také geografickým vymezením, díky němuž nezahrnuje nejbližší okolí, pro které je však spádovou oblastí (to se projevuje i ve vysoké míře dojížděky do zaměstnání). Metropolitní charakter regionu se odráží ve vysoké míře přidané hodnoty vytvořené sektorem vlády, v koncentraci většiny odvětví služeb a ve vyšší cenové hladině, která není zohledněna v regionálně odlišných přepočtech HDP na paritu kupní síly. Praha

vykazuje vysokou dynamiku růstu HDP, nejmenší míru nezaměstnanosti v zemi, nejlepší inovační výkonnost, pouze kvalita života je mírně horší. Výjimečnost Prahy potvrzuje i fakt, že je 12. nejbohatším regionem EU na úrovni 157 % průměru EU v ukazateli HDP na obyvatele podle parity kupní síly.

Středočeský kraj tvoří širší spádovou oblast metropole, což ovlivňuje některé jeho charakteristiky díky vysoké vyjížděce jeho obyvatel za prací do Prahy. Přestože jsou ekonomické ukazatele kraje tímto faktem podhodnoceny, vykázal v letech 1995-2005 nejvyšší dynamiku vývoje ekonomické výkonnosti. Rychlý ekonomický růst, jenž byl podpořen masivním přílivem PZI, přispěl k velmi nízké míře nezaměstnanosti. Kraj těží z kvalitní infrastruktury a tradice vyspělého průmyslu. Vůbec nejlepšího postavení v mezikrajovém srovnání dosahuje ve výdajích na výzkum a vývoj, zejména díky automobilovému průmyslu. Blízkost metropole a průmyslová aktivita mají však negativní dopad na kvalitu života.

Jihočeský kraj je charakteristický nízkou hustotou zalidnění, silným zastoupením zemědělství (naopak nejmenším podílem průmyslu) a zachovalým životním prostředím, které vytváří vhodně předpoklady pro využití cestovního ruchu. Pozitivní roli v rozvoji regionu sehrává blízkost Rakouska a Německa. Kraj zaznamenal jeden z největších přírůstků HDP, dařilo se mu zejména v období 1995–1999. Díky spíše agrárnímu charakteru kraj neprošel hlubokými strukturálními změnami na počátku transformace, což se odráží v dlouhodobě nízké míře nezaměstnanosti. Kraj však zaostává v ukazatelích inovační výkonnosti. Překážkou pro další rozvoj kraje je nedostatečně rozvinutá dopravní infrastruktura.

Píseňský kraj je specifický silnou rolí krajského města jako významné spádové oblasti. Podobně jako Jihočeský kraj těží ze sousedství vyspělých zemí a vykazuje nízkou hustotu zalidnění. Je však více průmyslově orientován a má také rozvinutější dopravní infrastrukturu. V období transformace prošel strukturálními problémy. Výrazným stimulem rozvoje regionu se staly přímé zahraniční investice. HDP vykázal čtvrtý nejvyšší nárůst v ČR, míra nezaměstnanosti je výrazně pod celostátním průměrem. Z ukazatelů inovační výkonnosti kraj poměrně výrazně zaostává ve výdajích na výzkum a vývoj.

Karlovarský kraj je nejméně lidnatým regionem se specifickou skladbou obyvatelstva. Velký význam v jeho ekonomice sehrává lázeňství a cestovní ruch, které však nestačí vyvážit zátěž upadajícího průmyslu koncentrovaného převážně na odvětví s nízkým podílem hrubé přidané hodnoty na produkci. Kraj vykazuje nejnižší dynamiku HDP a míra nezaměstnanosti je naopak třetí nejvyšší v ČR. Velmi slabá je inovační výkonnost i kvalita života v regionu.

Ústecký kraj je charakteristický silnou koncentrací průmyslové výroby. Zaznamenal druhou nejnižší dynamiku HDP, což odráželo hospodářské problémy související s restrukturalizací průmyslu a útlumem těžby uhlí. Kraj dlouhodobě patří mezi regiony nejvíce postižené nezaměstnaností. Jedny z nejhorších hodnot vykazuje kraj také v ukazatelích inovační výkonnosti. Sociální a ekonomické problémy spolu s průmyslovým charakterem regionu se velmi negativně promítají do ukazatelů kvality života.

Liberecký kraj je druhým nejmenším krajem rozlohou i počtem obyvatel. Historicky patří mezi důležitá centra průmyslového rozvoje. Dynamika HDP byla v kraji podprůměrná. Oproti jiným krajům se však dokázal velmi dobře vyrovnat s restrukturalizací, když hluboký úpadek textilního a sklářského průmyslu byl vyvážen rozvojem

elektrotechnického a automobilového průmyslu (díky velkému přílivu PZI). To se projevuje v podprůměrné míře nezaměstnanosti. Poměrně příznivá je pozice kraje v ukazatelích inovační výkonnosti.

Královéhradecký kraj zaujímá významnou pozici v zemědělství, ale i cestovním ruchu. Zaznamenal třetí nejvyšší přírůstek HDP, zejména díky rozvoji automobilového průmyslu. Má také jednu z nejnižších měr nezaměstnanosti. Kraj vykazuje nízkou investiční aktivitu, což souvisí s relativně slabým přílivem PZI. V oblasti ukazatelů inovační výkonnosti dosahuje průměrného postavení, naopak v kvalitě života patří mezi nejlepší.

Pardubický kraj má výrazně zemědělský charakter s vysokým podílem obyvatelstva žijícího na venkově. Průmyslová struktura kraje neprošla v období transformace rozsáhlejšími změnami. Vývoj HDP byl spíše podprůměrný, přesto si kraj udržuje poměrně nízkou míru nezaměstnanosti. Pardubicko je také velmi úspěšné v rozvoji ukazatelů inovační výkonnosti, zejména díky významnému podílu high-tech průmyslu, relativně vysoké jsou zde také výdaje na výzkum a vývoj.

Kraj Vysočina zaznamenal třetí nejvyšší růst HDP v zemi, díky čemuž se z nejméně rozvinutého regionu dostal mezi nadprůměrně rozvinuté. Přesto dosahuje relativně vysoké nezaměstnanosti, avšak s výraznými vnitrokrájovými rozdíly. Kraj vykazuje vysoký podíl high-tech odvětví, avšak výdaje na výzkum a vývoj jsou nízké, stejně jako podíl vysokoškoláků na pracovní síle (což ukazuje na převážně montážní charakter těchto aktivit). Z hlediska kvality života zaujímá Vysočina vůbec nejlepší pozici v České republice.

Jihomoravský kraj je specifický značným kontrastem mezi rozvinutým centrem v podobě krajského města Brna a zaostalejšími venkovskými oblastmi. Dynamika HDP byla podprůměrná, díky tomu je také míra nezaměstnanosti poměrně vysoká. Kraj nezaznamenal příliš velký úspěch v přílivu PZI. Ukazatele inovační výkonnosti jsou opačné oproti Vysočině, tj. podíl high-tech odvětví je nízký, naopak výdaje na výzkum a vývoj a podíl vysokoškoláků jsou vysoké. Kraj patří mezi nejlepší v kvalitě života.

Olomoucký kraj se vyznačuje poměrně rozvinutou centrální částí a zaostalými odlehlými oblastmi. Jako celek patří mezi hospodářsky nejslabší regiony v ČR, avšak dynamika HDP byla v uplynulém období spíše nadprůměrná. Míra nezaměstnanosti je v kraji vysoká díky odlehlým horským oblastem. V ukazatelích inovační výkonnosti patří kraji spíše podprůměrné pozice, výjimkou je vysoký podíl vysokoškoláků díky univerzitní Olomouci. Kraj má nadprůměrnou kvalitu života.

Zlínský kraj má i přes svoji geografickou odlehlost velkou průmyslovou tradici díky firmě Baťa. Hospodářský vývoj je však neuspokojivý díky strukturálním potížím souvisejícím s rozsáhlou restrukturalizací. Míra nezaměstnanosti je proto dlouhodobě vysoká. Nízká je míra investiční aktivity, také příliv PZI byl slabý z kvůli obtížné dopravní dostupnosti. Z hlediska inovační výkonnosti je však pozice kraje lepší, vysoké jsou zvláště výdaje na výzkum a vývoj. Zachovalé životní prostředí se promítá do nadprůměrné kvality života.

Moravskoslezský kraj je nejlidnatějším regionem v zemi s velmi vysokou koncentrací obyvatelstva v Ostravsko-karvinské aglomeraci. Patří mezi tradiční průmyslové oblasti s významným podílem těžebního a hutního průmyslu. Jeho restrukturalizace přinesla v období transformace výrazné nerovnováhy provázená zejména vysokou nezaměstnaností, která přetrvává dodnes. Kraj však zaznamenal poměrně vysoký přírůstek HDP, těžší z masivního příli-

vu PZI a jeho situace se zlepšuje. Ukazatele inovační výkonnosti jsou však díky převažující ekonomické struktuře nepříznivé. Velmi špatná je v kraji také kvalita života.

4. Výzvy pro Českou republiku

V dlouhodobějším horizontu dochází v České republice po období přechodného zpomalení ekonomické výkonnosti ve druhé polovině 90. let ke značnému **urychlení růstové dynamiky**. Výrazně prorůstově působily systémové změny spojené s ekonomickou transformací (privatizace, liberalizace, vnější otevřenost) v kombinaci s razantními strukturálními změnami, díky nimž se zlepšila alokace zdrojů (statická efektivnost) i technologická úroveň produkce (dynamická efektivnost). Vnější otevřenost sehrála klíčovou roli při pronikání domácích výrobců na kvalitativně náročnější zahraniční trhy a začleňování do nadnárodních hodnotových řetězců (prostřednictvím přílivu přímých zahraničních investic).

Vysoká růstová výkonnost se promítá do úspěšného **přiblížování ekonomické úrovně ČR k průměru (dnešní) EU-27**. Tím ale současně dochází k nevyhnutnému vyčerpávání dosud převažujících zdrojů konkurenční výhody založené spíše na nižších nákladech a přejímání zahraničních technologií (a to jak ve vývozní výkonnosti, tak v přitažlivosti pro zahraniční investory). Nové členské země tak stojí před zásadní výzvou **kvalitativního posunu zdrojů** svojí konkurenceschopnosti, a to zejména rozvojem vlastních inovačních schopností.

Ztráta nákladové výhody vyžaduje **nové zdroje konkurenceschopnosti** – nabídku jedinečných, soustavně inovovaných produktů a procesů s vysokou přidanou hodnotou, které produkuje a aplikuje vzdělaná pracovní síla v pružném podnikatelském prostředí. S problémem změny zdrojů konkurenční výhody v prostředí znalostně založené globalizované ekonomiky se ovšem potýká většina zemí EU.

K roku 2010 zatím směřuje **Lisabonská strategie** bez přesvědčivého výsledku ve vztahu k původně stanovenému cíli. Evropa se výrazněji nepřiblížila konkurenceschopnosti hlavních soupeřů (USA, Japonsko) a navíc se objevují noví (Indie, Čína a další tzv. rozvíjející se trhy). Vzhledem k blížícímu se termínu roku 2010 lze proto očekávat zostření diskuse na téma dalšího směřování Lisabonské agendy. Různé úrovně této diskuse do značné míry odrážejí přetrvávající, resp. rostoucí rozdíly ve zdrojích konkurenceschopnosti mezi zeměmi i regiony EU.

Pozice České republiky je typická pro skupinu méně rozvinutých členských zemí, tj. převažuje závislost na přejímaných technologiích, vlastní inovační schopnosti jsou zatím méně rozvinuté. I když **zvýšení inovační výkonnosti** je předmětem zájmu ve všech členských zemích, na národní úrovni se projevují výrazné rozdíly, patrné především u naskoku skandinávských zemí jak v případě inovačních vstupů, tak inovačních výstupů. Pozice nových členských zemí EU při rozvoji inovačně založené konkurenceschopnosti představuje velkou výzvu při formulaci a realizaci podpůrných politik. Jejich specifika nejsou zatím na úrovni EU dostatečně zohledněna a jejich pozice je vnímána jako druhořadá.

Česká republika patří mezi novými členskými zeměmi k nejlepším, což znamená průměrnou pozici v EU-27. Klíčovou otázkou je proto podoba a rozsah impulsu, který by podnítil posun k **nadprůměrným výsledkům** v produkci znalostí i jejich využití ve znalostně vysoce náročných aktivitách průmyslu a služeb. Tento posun je pro udržení, natož zvýšení inovačně založené konkurenceschopnosti naprosto nezbytný. Nové členské země jsou

totiž díky svojí středně náročné technologické struktuře v tradičních zpracovatelských odvětvích nejvíce ohroženy konkurencí ze strany rozvíjejících se asijských a latinsko-amerických ekonomik. Jejich kvalitativní pozice v globální ekonomice se začíná měnit – stále silněji pronikají i do segmentů s **vyšší technologickou náročností**, jsou schopny nabídnout přitažlivé podmínky pro technologicky náročné zahraniční investice, včetně nadprůměrné produkce vysoce vzdělaných lidských zdrojů. Země EU budou nutně čelit vnější konkurenci ve stále vyšších patrech technologických znalostí.

Konkurenceschopnost a její zdroje jsou odvětvově i regionálně specifické. K nejdynamičtějším odvětvím v ČR patří elektrotechnický průmysl, tj. výroba kancelářských strojů počítačů a komunikačních technologií. Téměř celá produkce je určena na vývoz, zároveň však je převážná část komponent dovážena. V české ekonomice tak odvětví vytváří **velmi nízkou přidanou hodnotu** a nízký je i jeho příspěvek k obchodní bilanci. Navzdory zařazení odvětví do high-tech skupiny, fáze produkčního řetězce umístěné v ČR se zatím vyznačují velmi nízkou mírou investic do výzkumu a vývoje a mají spíše charakter montážních operací. Hlavní konkurenční výhodou jsou nízké jednotkové pracovní náklady spolu s geografickou polohou. S rostoucí úrovní mezd se proto bude zvyšovat riziko přesunu produkčních kapacit do zemí nákladově konkurenceschopnějších.

K pilířům české ekonomiky patří středně technologicky náročná odvětví s dlouhou tradicí, a to zejména výroba dopravních prostředků a strojírenský průmysl. Vyznačují se **vyšší mírou vývozní výkonnosti** a současně menší dovozní náročností, což má příznivé dopady na saldo obchodní bilance. Výrazný je vliv zejména automobilového průmyslu na další odvětví v ekonomice prostřednictvím dodavatelsko-odběratelských vazeb (výroba pryžových a plastových výrobků, sklářský průmysl).

Jak strojírenství, tak především automobilový průmysl poměrně výrazně investují do výzkumu a vývoje a rozvoje kvalifikací svých zaměstnanců. Odvětví se stále silněji potýkají s **nedostatkem vhodných uchazečů o zaměstnání** na českém trhu práce, což vede k najímání zahraničních pracovníků. I přes silný tlak na růst mezd (zatím vyrovnávaný zvyšováním produktivity práce) není u těchto odvětví zatím pravděpodobný přesun výroby do levnějších destinací. S rostoucími jednotkovými pracovními náklady a nedostatkem kvalifikovaných zaměstnanců však může docházet k útlumu investic a stagnaci úrovně produkce.

Do skupiny odvětví, která zažívají útlum, lze zařadit především textilní a oděvní průmysl. Zejména oděvnictví je postiženo **konkurencí levnějších asijských zemí**. Prosperujícím oborem je produkce módních a stylových kolekcí, které jsou schopny dosahovat relativně vysokých ziskových marží. I v tomto segmentu jsou však pracovní náročná část výroby přesouvány do levnějších zemí. V textilním průmyslu je konkurenceschopná oblast technických textilií s poměrně silnou spoluprací s aplikovaným výzkumem. V této oblasti by Česká republika měla využít svou konkurenční výhodu spočívající v silné tradici a v nabídce kvalifikovaných pracovníků. I v odvětvích řazených mezi technologicky méně náročná (low-tech) se objevují části hodnotového řetězce, které vytvářejí vysokou přidanou hodnotu. Příkladem jsou aktivity výzkumu a vývoje ve výrobě nanovláken nebo marketing v oděvním průmyslu. Design má stále větší význam ve všech odvětvích, která produkují spotřební zboží.

S vývojem odvětví úzce souvisí **regionální konkurenceschopnost**. Průmyslově založené regiony se potýkají se ztrátou konkurenceschopnosti v důsledku posilování čes-

ké měny a rostoucích mzdových nákladů. Většina velkých zahraničních investic v minulosti směřovala právě do odvětví dlouhodobě ohrožených cenovou konkurencí ze zemí s nízkými výrobními náklady. Kraje, které dnes významně těží z průmyslové konjunktury (zejména Středočeský, Plzeňský a Moravskoslezský), se právě kvůli možné ztrátě konkurenceschopnosti mohou potýkat se strukturálními problémy v budoucnosti. Kromě toho se může nepříznivě projevit globální situace v dílčích odvětvích, na kterých jsou regiony závislé (výroba kovů, výroba automobilů a automobilových dílů, elektrotechnický průmysl). Rovněž lze očekávat nepříznivé dopady silícího nedostatku kvalifikovaných pracovníků a zaplnění atraktivních průmyslových zón, což je případ zejména Středočeského, Jihočeského a Plzeňského kraje. Nedostatek pracovníků může být zčásti kompenzován větší mobilitou obyvatelstva pod tlakem reformy sociálního systému a přílivem cizinců.

Hlavní město Praha se bude na jedné straně potýkat s absencí prostředků ze strukturálních fondů EU a nedostatkem kvalifikovaných pracovníků, avšak na druhé straně bude nadále těžit ze svého významu jako centra služeb, institucí státní správy, výzkumu a vývoje a přirozeného významu jako metropolitní oblasti. Výrazná koncentrace odvětví služeb a význam metropole poskytují Praze větší ochranu proti případné globální ekonomické recesi.

Moravskoslezský kraj, v transformačním období jeden ze strukturálně nejpostiženějších regionů, je nyní ve fázi příznivého ekonomického vývoje. Jeho udržitelnost závisí na vývoji globální poptávky po komoditách, na nichž je současná prosperita regionu založena, tj. zejména na výrobě oceli, aut a automobilových dílů. Pokračující růst zahraniční poptávky, zájem zahraničních investorů, výhodná geografická poloha a velká nabídka pracovníků sil mohou představovat impuls pro rozvoj v minulosti **strukturálně postižených regionů** na severu Čech – Libereckého a Ústeckého kraje. Naopak v případě Karlovarského kraje je zájem zahraničních investorů minimální. Základní podmínkou dynamičtějšího rozvoje je zlepšení dopravní dostupnosti.

Moderní výrobní kapacity se stávají potenciálním faktorem nárůstu inovačních aktivit v řadě **mimopražských regionů**, a to i tam, kde v minulosti aktivity výzkumu a vývoje téměř neexistovaly (např. na Vysočině). Naproti tomu dlouhodobě nepříznivě se vyvíjejí ukazatele inovační výkonnosti Karlovarského, Ústeckého a Moravskoslezského kraje. Případná konjunktura v těchto regionech je tedy založena spíše na výrobě s nízkou přidanou hodnotou. Hrozby plynoucí ze ztráty nákladově konkurenceschopnosti jsou v jejich případě tedy největší. Výhodiskem je především dynamičtější rozvoj služeb a technologicky náročnější výroby (oproti dosavadnímu zaměření investičních pobídek).

V případě **okrajových regionů**, které jsou dnes zpravidla nevíce postiženy strukturálními problémy, stojí za úvahu pohled na ně nikoli jako na periferie centrálních oblastí (zejména Prahy), ale spíše jako na součást jiných oblastí se svým přirozeným centrem. Alternativou snaze spojit každý region dálnicí s Prahou může být snaha spojit je dálnicí s významnou metropolí v zahraničí. V souvislosti se vstupem do Schengenského prostoru lze očekávat zvýšení mobility osob v **příhraničních oblastech**. Příkladem je Moravskoslezský kraj (velmi úzce propojený s polským Slezskem a také Severozápadním Slovenskem) nebo Jižní Morava (s blízkými metropolemi Vídní a Bratislavou). Jak ukazují korejské investice v severnějších částech ČR, firmy toto hlubší propojování již berou v úvahu. Regionální politika by se v budoucnosti měla kromě maximální snahy o využití prostředků ze strukturálních fondů zaměřovat na disparitu mezi městskými centry a venkovem, což je problémem zejména v moravských regionech.